

Lier a Zeyer stůňou touž nemoci

Pavel Drábek

Petra Ježková (ed.). *Stůňu touž nemoci: Julius Zeyer a Jan Lier v zrcadle vzájemných dopisů*. Praha: Institut umění – Divadelní ústav, 2017. 304 s.

[orientace]

Na sklonku roku 2017 vydala Petra Ježková znamenitě vypravenou a redakčně pečlivě přichystanou vzájemnou korespondenci Julia Zeyera a Jana Liera. Knihu doprovázejí tři delší stati: od redaktorky, od naší přední zeyeroložky Evy Stehlíkové a od odborníka na český literární parnasismus Michala Fránka. Kniha je krásná i jako bibliofilský artefakt, doprovozena perokresbami Petra Štefka (v aforistickém stylu Jiřího Slívy) a s dvaceti stranami kvalitních reprodukcí dopisů, dopisnic a dalších dokumentů. Kniha zjevně navazuje na Ježkové znamenitou studii *Obležen národem dramatiků: Jan Lier (1852–1917)* (Academia, 2014.)¹

Publikovaná korespondence je opoznámkována detailně a pečlivě – místy až pedantsky – v dobré tradici naučné klasické literatury (jak ji kdysi vydávala Světová četba). Některé poznámky jsou až komicky podrobné a pečlivé – např. když se o cestovateli a spisovateli Josefu Kořenském dozvídáme v delší poznámce totéž, o čem píše Lier ve svém dopise (113). To je ovšem jen otázka míry v jinak svědomitě připraveném redakčním aparátu. Lierovy a Zeyerovy dopisy nejsou jen svědectvím přátelství a jistého spojení, jak to kniha uvádí, ale velmi poučnou a poučenou zprávou o jistém očištění, který si kulturní kruhy navzájem přichystávaly. Ježková na

úvod své stati odkazuje k Maxi Weberovi a jeho uchopení složitého společenského přediva. Bylo by možné věc rozvést ještě dál a ptát se po příčinách tohoto vlastně trapného a malicherného trýznění a sebemrškačství tehdejších uměleckých kruhů. Ačkoli oba účastníci debat byli velkorysí vůči různým uměleckým iniciativám a podnětům, třebaže s nimi i názorově nesusouhlasili, patové situace a z nich plynoucí umělecké a osobní frustrace pocházely většinou z řevnivostí politických a nacionálních. Tak se může zdát, že být nebo nebyť členem České akademie bylo jablkem sváru ani ne kvůli názorům, ale kvůli údajně kompromitujícímu prorakouskému a tedy servilnímu postoji vůči Vídni. Do jaké míry toto byl pohled opodstatněný, je složitější historiografická otázka – na ni máme v knize odpověď jen částečnou díky Michalu Fránkovi a jeho literárně zaměřené stati. O pražském divadle a jeho ambivalentní pozici ve vztahu k c. k. zřízení se tu nedočteme. Nad Lierovým protirakouským a nad málo komplexním pojetím národní otázky jsem se pozastavoval už v recenzi lierovské monografie Petry Ježkové, a třebaže se Fránek problematikou zabývá, otázka, do jaké míry byla Zeyerova a Lierova neústupnost jen autostylizační póza a do jaké byly jejich kritické názory na vrstevníky důvodné, zůstává nedořešena. Jinými slovy nám stále schází politická analýza českého divadla sklonku 19. a 20. věku. Podobně je zajímavé se pozastavit nad tím,

1 DRÁBEK, Pavel. 2015. Obležen národem dramatiků: Jan Lier (1852–1917). *Theatralia* 18 (2015): 1: 162–164.

jak fobicky se oba pisatelé obávají vzájemné možné neshody a hněvu. V tomto postoji je jistá chorobná servilita vlastnímu egu, které může kvůli vrtochu zničit jinak hluboké a dlouholeté přátelství. Tak tomu bylo nejen v případě rozkolu mezi Zeyerem a Vrchlickým, ale také o něco později v Zeyerově ochladnutí vztahů se Sládkem a dalšími. Naopak F. A. Šubert, který v raných letech korespondence Zeyer-Lier platí co zloduch, je naopak později – kdy se ukazuje jako Zeyerův podporovatel a kdy se Lier stává jeho kolegou – častován se značnou úctou a úslužností. Podobně vlivný Josef Hlávka – zprvu zavrhaný, pak vychvalovaný a pozdravovaný. Konstantou zůstává ovšem dění v Národním divadle, vůči kterému jsou oba sarkasticky kritičtí, pohrdlivě a tak trochu elitářsky se vyjadřují o lidovém repertoáru, o hercích i o obecnstvu. Tady je jejich póza patrná, zároveň však naznačuje i jejich překerní postoj: je zrovna jim dvěma tato póza zapotřebí? (Ostatně kritická reflexe žánrové rozmanitosti tehdejšího divadla bez nadržování vysokým žánrům by tu měla také své opodstatnění.) Ačkoli se Lier a Zeyer ubezpečují o své mužnosti a překonávají velmi těžké životní a osobní krize, na úrovni umělecké a kritické je jejich postoj poněkud dětin- ský.

Stať editorky Petry Ježkové „Chorobopis umělce optikou korespondence“ (233–246) shrnuje hlavní sdělení korespondence a soustředí se na proměňující se pozici obou korespondentů. Velice užitečné a poučné jsou kontextuální poznámky – ostatně Ježková je odborník na slovo vzatý a souvislosti zná znamenitě. Bohužel jich neuvádí tolik, kolik by se čtenáři zachtělo. Zbytečně ve statí dlouze cituje z dopisů, které kniha přináší – někdy třeba i několik odstavců! (Ostatně podobně to dělá ve své

statí i Fránek.) Čtenář, který korespondenci přečetl, už ji nemusí znovu procházet a nepotřebuje shrnovat, co se v ní dočetl. Naopak je ve statí příležitost – snad zčásti promarněná – uvést podstatné souvislosti: dočítáme se tedy tu a tam, jakou Lier prožíval kariérní i osobní krizi (více o tom pak v poznámkovém aparátu a především v Ježkové monografii *Obležen národem dramatiků*), tu se dočteme, co soudili o té či oné věci jiní Zeyerovi korespondenti, nebo se dozvíme, jak třeba o Zeyerových úspěších a neúspěších soudili druzí. Bohužel těchto přidávaných souvislostí není dost. Rád bych se dozvěděl více o tom, čím se Zeyer a Lier zaobírali jinak (pracovně, materiálně, umělecky), jak o nich soudili jejich názoroví oponenti, jaké ohlasy a kritiky byly na různá v korespondenci probíraná uvedení. Sládek se místy mihne, Vrchlický ještě o něco méně, Machar jednou atp. Stať zkrátka skýtala větší příležitost svět toho výlučného přátelství dvou intelektuálů více zabydlet. To patrně ale nebyl Ježkové záměr: konsoliduje tu již vybudovaný pomník Lierova a Zeyerova přátelství. Jako čtenář ale tuším: Ježková toho ví po čertech mnoho, ale neříká nám to – snad že to pokládá za obecně známé? Jako kritickým čtenářům nám nejde jen o fakta, ale právě o poměry a složité předívto vztahů mezi nimi. A o náhled Ježkové bych tu velice stál.

Část tohoto domnělého deficitu kompenzuje ve své studii „Nenasytně touživý nepokoj“ (247–258) Eva Stehlíková, která se zaměřuje na Zeyerovo a Lierovo cestovatelství skutečné i vysněné. Tady se dozvídáme další velice zajímavé souvislosti a okolnosti rodinné a předně společenské a politické: ačkoli oba si v dopisech vzájemně stěžovali na finanční nedostatek a na napjaté vztahy s Akademií i Svatoborem, Stehlíková

dokládá konkrétní čísla a incidenty. Na nich pak se zjevuje složitost mezilidských a obecně politických vztahů, které Zeyer a Lier obmýšleli. Zatímco Lier mnohdy bezmála živořil a jeho cesty byly spíše prstem po mapách, v jízdních řádech a bedekrech, Zeyer byl příjemcem štědré penze i anonymních darů a jeho Wanderlust se tak často naplnil v inspirativních cestách po Evropě, Rusku a Černomoří. Oproti zdánlivé malichernosti zároveň vyrůstá obraz velkorysého ducha, který štědrě v závěti obdaroval nejen své blízké, ale i své někdejší mecenáše – a to dokonce i ty, se kterými se svého času nepohodl. Stehlíkové stať ukazuje oba literáty nejen jako činnorodé korespondenty v předivě složitých vztahů, ale především jako evropské intelektuální duchy v nejlepším slova smyslu.

Třetí studií jsou „Osamělí plavci na líném českém rybníce“ (259–274) Michala Fránka, která se vypořádává nejen s otázkou Zeyerova a Lierova vztahu k Vídni (jako městu, i když už méně jako k synekdoše monarchie), ale předně s postavením a vývojem Zeyerovy a Lierovy literární tvorby – v omšelém už ve vztahu ruchovcí-lumírovci i ve vztahu k moravské konzervativní kritice. Fránek líčí oba intelektuály jako literáty mezi literárními trendy (kosmopolitní literatura 60.–70. let 19. století, realismus

a žánrový realismus, naturalismus, parnasismus atd.), literárními skupinami a ve vztahu k jisté abstraktní tendenci české literatury vyváznout z „líného českého rybníka“. Doplnjuje zajímavé souvislosti – parodické momenty v Zeyerově díle, Lierovy ironické a kritické ohlasy, ale také například Maškovu travestii Zeyerových pověstných ideových předmluv. Stranou jeho zájmu ovšem zůstává Zeyerova tvorba dramatická. Třebaže Fránek věnuje oběma literátům značnou pozornost a své soudy problematizuje, jeho stať naráží na metodologické limity časté v literární kritice – přínáležitost k trendům, směrům a širokých ideových posunů, tj. mapování a konstatování zobecňujících tendencí, je důležitější než vylíčit jedinečnost tvůrce jako takového – včetně nesourodostí a nahodilostí. Pravdou ovšem zůstává, že všechny tři eseje a pak znamenitě vypravená korespondence bohaté a plastické portréty obou intelektuálů dotvářejí.

Stůňu touů nemocí je krásná a důležitá kniha a zjevně i plod velké péče a badatelské lásky. Číst v ní je radost pro ducha i pro oko. Husté předivo Zeyerových a Lierových názorů, povah a postojů, jak je zachycují dopisy, jsou znamenitým obrazem *dynamiky* pozoruhodné doby v dějinách českého divadla a kultury.